

ANKARA FERFENE GÜNLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA İŞLEVSEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ*

Functional Evaluation of Ankara Ferfene Days in the Context of Gender

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Kübra UYGUR**

ÖZ

Toplumsal hayat, insanların gündelik hayatın telaşından kısa bir süreliğine uzaklaşmalarına imkân tanıyan yeme-içme, mizah ve müzik gibi birçok ögeyi içinde barındıran geleneksel eğlenceler açısından zengindir. Hemen her yörenin kendine has yapısıyla şekillenen eğlenceleri vardır. Geleneksel toplumlarda düzenlenen eğlenceler, toplumun dünya görüşünden ve tarihi bellek algısından bağımsız değildir. Geleneksel eğlenceler toplum ve ritüel arasında ilişkiler ağı örür. Kimliğine ve tarihine vurgular yapılan toplumun, dayanışma duygusu artar ve iletişimi güçlenir. Günümüz toplumlarının gündelik hayatındaki değişimler eğlence anlayışını ve ritüellerini yeniden şekillendirmektedir. Geleneksel sohbet toplantıları ve geleceğe dair tüm pratikler, kültürel kimliğin işlevsel bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Bu makalede, Anadolu'nun geleneksel eğlencelerinden Ankara Ferfeneleri, toplumsal cinsiyet bağlamında işlevselci yaklaşımla ele alınmıştır. Geleneksel eğlencelerde cinsiyete göre değişen rollere uygun davranışların çeşitliliği; ekonomik, medeni durum, eğitim gibi çoklu değişkenlere bağlı olarak şekillenmektedir. Çalışmada yeri geldikçe cinsiyet ayrımına ilişkin farklılıkların olası nedenleri tartışılmıştır. Geleneksel eğlence ortamları, cinsiyete bağlı rol dağılımı ve kadınların sosyalleşebildiği bir alan oluşturması açısından önemlidir. Eğlencede yaşanan cinsiyet ayrımının nedenleri arasında sosyal, ekonomik, dini, psikolojik gibi pek çok etken sayılabilir. Toplumsal cinsiyet açısından geleneksel eğlenceler “Sosyal Kuram” esas alınarak değerlendirilmiş; kültür ve eğlence kavramları üzerinden geleneksel eğlencelerin toplum hayatındaki önemi, katkıları, değişim ve dönüşümlerin geleneksel eğlencelere etkisi ele alınmıştır. Bununla birlikte, çok işlevli eğlenceler olarak varlığını sürdüren Ferfeneler; eğitim, eğlence ve iletişim gibi çok katmanlı bir zeminde bireylerin kazanımlarını artırması, sosyal dayanışmayı, eğlenmeyi ve öğrenmeyi sağlaması bağlamında halkbilimsel açıdan da değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Ferfene, Ankara, toplumsal cinsiyet, işlevsellik, geleneksel eğlence.

ABSTRACT

Social life is rewarding in terms of traditional entertainments which involve many elements as laugh, catering, music that enable people from the rush of daily life. Almost all regions have some specific inherent ways of entertainment. Entertainments in traditional societies are not independent from society's world vision and historical memorial perception. Traditional entertainments tie relationships between society and ritual. The spirit of solidarity increases and the communication is strengthened in societies where identity and history are emphasized. Daily changes in today's society reshapes the concept of entertainment and rituals. Generally, traditional entertainments and specifically “Ferfene Days”, collective concept of regions and all practices regarding the tradition have been considered a functional portion of cultural identity. In this study, Ankara Ferfeneleri, which is an Anatolian traditional entertainment, has been approached from functional perspective in terms of gender. In traditional entertainments, the diversity of appropriate actions which change according to gender are shaped pursuant to multi-variables such as economic situation, marital status, education level. That fact causes a distinction and stereotype within traditions. Potential causes of the differences regarding gender gap have been discussed in this study where appropriate. Traditional entertainment platforms are important in terms of female socialization and distribution of roles in society. Causes of gender discrimination in entertainment may be listed and based on social, economic, religious, and psychological

* Geliş tarihi: 13 Ağustos 2018 – 1 Eylül 2019

Uygur, Hatice Kübra. “Ankara Ferfene Günlerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İşlevsel Olarak Değerlendirilmesi” Milli Folklor 123 (Güz 2019): 177-192

** Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mardin/ Türkiye, uygur_haticekubra@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6549-9218

factors. Hence the subject here has been examined based on social doctrine. Influence of importance, contribution, modification and transformation of traditional entertainments to traditional entertainments in terms of notion of culture and entertainment have been also embraced in this study. Nevertheless, ferfenes which have existed as multifunctional entertainment have been evaluated as causes for achievement of individuals, social solidarity, entertainment and learning on multi-layer basis from folkloric perspective.

Key Words

Ferfene, Ankara, gender, functionality, traditional entertainment.

Giriş

Anadolu kültürü, yılların tecrübesinden süzülen, toplumsal hayatı düzenleyen pek çok geleneğe ve bunlara bağlı ritüellere ev sahipliği yapmaktadır. Bir bütün olan kültür, insanoğlunun yaptığı ve yapmaktan kaçındığı her şeyi kapsamaktadır. Pek çok öğeden oluşan kültürün işlevsel yapıya sahip parçalarından biri olan eğlence, tüm bu bileşenleri ile geleneğin sürdürülmesini sağlamaktadır. Ankara ferfeneleri de çalışmada geleneğin işlevsel ve sürdürülebilir olduğu yönündeki tezin örnekleme olarak değerlendirilmiştir.

1. Çalışmanın Yöntemi

1900'lerin başından beri halk bilimciler geleneksel boş zaman örüntülerine daha az ilgi göstermiştir. Georges'a (2009: 323-330) göre, geleneksel eğlence ve oyunların, halk bilimciler için çalışılması gereken en karmaşık yansıtıcı davranış çeşitlerinden olduğu açıktır. Bu nedenle çalışmada, ferfene eğlencesinin ait olduğu yörenin kültürel unsurları incelenirken, geleneksel sohbet toplantılarından Ankara ferfeneleri hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Ankara Abidin Paşa Konağı'nda düzenlenen ferfenelere KK1 eşliğinde gidilerek katılımlı gözlem yapılmış, geleneği sürdüren Ankaralı kaynak kişilerle görüşülmüş-

tür. Ankara Kulübü başkanı ve üyesiyle temasa geçilmiştir. Ancak hemen herkes bu konuyu en iyi şekilde Haluk Balaban'ın anlatacağını söyleyerek kendisine yönlendirmişlerdir. Dolayısıyla çok sayıda kişiyle görüşülmesine rağmen derinlemesine mülakat Haluk Balaban ile yapılmıştır. Sosyal medya hesaplarından 801 üyeli ferfene grubu takip edilmiştir. Çalışma halk bilimsel veriler ışığında açık ve örtük işlevleriyle değerlendirilmiştir.

2. Kültür ve Eğlence

Kültürel mirasın bir parçası ve yaratıcı ifadesi olan geleneksel toplu eğlenceler, "aktarımın sağlandığı ve korunduğu" (Briggs 2009: 10) toplumsal hayatın öğeleridir. Topluluğun bir araya gelerek değer ve deneyimlerini aktarmaları eğlencelerin yapıldığı mekânlarda doğal yollarla olmaktadır. Bireyin, grup olduğunu hissettiği noktada davranışlarını şekillendiren kalıplar olduğu bilinmektedir. Bu kalıpların ritüel bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle Anadolu'nun hemen her bölgesinde karşılaşılan geleneksel toplu eğlencelerin; halkı bir arada tutan, eğlendiren, öğretene ve geleneği aktaran ritüelleri vardır. Geleneksel eğlenceler; toplumun devamlılığını sağlaması, kolektif belleğin canlı tutulması ve daha pek çok açıdan Stoeltje'nin festival tanımılması çerçevesinde "açık ve örtük

işlevlere” (Stoeltje 2009: 334) hizmet eder.

Bir toplumun eğlence anlayışı, o toplumun kültür hayatının aynasıdır (Uygur 2014: 94). Geleneksel eğlencelerin coğrafyadan, iklimden, gündelik hayattan bağımsız olmadığı düşünüldüğünde popüler kültür zemininde şekillenen yeni işlevler, bir yandan geleceğin sürdürülmesini sağlarken diğer yandan da dönüşümünü destekler.

Ritüeller, grubun kimliğini koruyucu bilginin sürekliliğini garanti ettikleri sürece, kültürün yeni kuşaklara aktarılması süreci, tekrarlama biçiminde yaşanır. Her ritüel uygulaması, bir önceki uygulamaya benzer ve yazısız kültürler için tipik olan “zamanın döngüsellığı” olgusunu ortaya çıkarır. Bu yüzden “tekrarlama zorunluluğundan” söz edilebilir (Assmann 2001: 92-93). Geleneksel eğlencelerin ritüellerinde, hatırlamanın başat şartı “döngüsellığı” sürdürmesidir. Geleneksel bir eylemin ifadesel ve sembolik yönü olan ritüeller (Uygur 2015: 455) gündelik hayatın her alanında yaşanan değişimlerle zaman içinde dönüştürülebilirler veya unutulabilirler.

Anadolu'nun çeşitli yörelerinde eğlence kültürü ile ilgili yapılan saha araştırmalarıyla günlük yaşamdan sahneler, tarımsal oyunlar, hayvan benzetmeleri, mevsimlere bağlı eğlenceler ve çeşitlerinin (Ersan 2006: 78) varlığı bilinmektedir. Eğlenceyi ihtiyaçların şekillendirdiği varsayımından yola çıkılırsa ritüellerin kökenlerine dair fikir sahibi olunabilir.

Sosyal uygulamalar, festivaller ve ritüeller zamanla modern hayattan etkilenerek küreselleşmenin yaygın etkisine karşı koyamaz hâle gelirler. Bu

geleneksel eğlence şekillerinden bazıları zamanın şartlarına göre güncellenerek varlığını sürdürürken, bazıları da zamanla unutulmuş uygulamadır. Metin Ekici (2008:33), “*Geleneksel Kültürü Güncellemek Üzerine Bir Değerlendirme*” adlı makalesinde “gelenek”, “değişme”, “gelişme”, “bozulma” ve de “güncelleme” kavramlarını değerlendirmiştir. “Gelenekğin değişmeye izin veren bir yapıda olduğu, değişmeye izin vermenin ise güncellemeyi getirdiğini vurgulamıştır. Gelenekğin izin verdiği değişimin temeli bireysel yaratıcılık düşüncesinde aranmalıdır. Sonuç olarak; gelenekğin içinde yenilemeye, güncellemeye veya değişiklik yapmaya ve böylece geleceği sürekli kılmaya izin veren bir öz vardır. Bu öz kaybolmadığı sürece her gelenek değişerek gelişir (Ekici 2008: 35-36). Gelenekği oluşturan özün kaybolması durumunda gelenekğin kaybolacağı vurgusu önemlidir. Somut ve somut olmayan kültürel aktarımı sağlayan geleceğe taşıyan sosyokültürel yapıya yön veren tüm geleneksel eğlenceler gibi Ankara Ferfeneleri; bu bağlamda sosyal bir kurum işlevi üstlenmektedir.

3. Geleneksel Sohbet Toplantıları

Geçmişten günümüze kadar hem geleneksel sözlü kültürün taşıyıcısı hem de bir eğlence biçimi olarak gelen sohbet toplantıları, özellikle uzun kış gecelerinde insanların bir araya gelerek hoşça vakit geçirmesini ve toplumsal dayanışmayı sağlayan sosyal bir organizasyondur. Çalışmaya konu olan ferfene; Somut Olmayan Kültürel Miras ulusal envanterinde “Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Festivaller”

grubuna giren, aynı zamanda “dilin somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında bir araç işlevi gördüğü sözlü anlatımlar ve sözlü gelenekler” grubuna da dâhil edilebilen, temelde sohbet ve eğlenceye dayalı bir geleneksel kültür unsurudur (Mete-Candeğer vd. 2017: 100). Zamanın getirilerine bağlı olarak küresel-popüler kültürün etkisi altında kalıp icra zeminini kaybetmeye başlayan “sohbet toplantıları”, 2010 yılında “İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi’ne” girmiştir. Türkiye’nin farklı bölgelerinde; “barana, kürsübaşı, yârân, erfene, fefene, oturak âlemleri, sıra yârenleri, oda sohbetleri, sıra gecesi, gezek, sıra gezmesi, velime geceleri (eyvan geceleri), ateş gezmesi (birikme geceleri), cümbüş, oturmah (Atlı 2015: 8), leyli geceleri gibi çeşitli isimlerle sohbet toplantıları yapıldığı ve geleneğin yaşatıldığı bilinmektedir.

4. Ankara Ferfeneleri

Anadolu’nun toplumsal hayatında geçmişten günümüze yer alan toplu eğlenme anlayışında önemli yer alan eğlencelerden biri, Ankara’da yapılan fefene günleridir. Aydınlanma, aydınlatma anlamlarına gelen ve toplumsal hayatta önemli işleve sahip bu geceler “hemşehri” toplantısı olmasının yanı sıra sınıf farkı gözetmeksizin birlikteliğin yaşandığı eğlence ve kültür ortamlarıdır (Uygur 2016: 479). Kültürlerin yaşatıldığı ve kültürel kodların kuşaklar arası aktarım görevini üstlendiği “geleneksel eğlence ortamları” aynı zamanda işlevsel bir yapıya sahiptir. Ferfenelerde hikâyeler, hatıralar anlatılır, tarihsel olaylar tanıkların anlatımıyla aktarılır, ihtiyaç sahiplerine yapıla-

cak yardımlar görüşülür (KK1). Böylece Ankaralı olmanın, bu kültürden gelmenin gururu, kimlik bilinciyle eğlence mekânlarında pekiştirilir. Ferfenedeki eğlenceler; yöreye ait türkü, eğlenme, yeme-içme, gelenek ve göreneklere ait unsurları barındırmaktadır. KK1 ferfeneyi, “Ankara’da fakir ile zenginin, zade ile avamın, makam sahibi ile sade vatandaşın aynı sofrada oturduğu yemekli eğlence; sohbet, muhabbet, saz, söz ve oyunların oynandığı, arifane sözlerin söylendiği eğlenceler” şeklinde tanımlamaktadır. Genelde eğlencelerin, özelde ise ferfenelerin işlevsel yönlerinin ortaklığının toplumsal hayattaki önemini anlamak, benzer ve farklı uygulamalarını öğrenmek bu sosyal yapıları anlamayı kolaylaştıracaktır. Bu çalışmada Ankara Ferfeneleri; üyeleri ve idari yapısı, zaman ve süre, mekân, eğlence, katılım ya da katılma şartları, kurallar, yeme-içme/sofra adabı, işlev başlıkları altında değerlendirilmiştir.

4.1. Üyeleri ve İdari Yapı

Ferfenede divan üyeleri, birisi mutlaka en iyi saz çalan biri olmak üzere en yaşlı, en bilgili seymen büyükleri ve eşrafın bilgili görgülü kişileri arasından en az üç kişi olarak seçilir. Her sözleri emir telakki edilen bu kişiler Oğuz kocaları, akıl adamlar veya kart seymenler adıyla anılırlar. Ölüm veya göçten dolayı üyelerin değişmesi durumunda yörenin ileri gelenleri bir araya gelerek baş seçerler (KK1).

Erkeklerin düzenlediği ferfeneler gibi kadınların tertip ettiği ferfenelerin düzenleyicisi ve eğiticisi yörenin en yaşlı, hayırsever, saygın, bilgili kadını olur. “Ana Kadın”, “Kadın Ana”

veya “Hanım Ana” adıyla bilinen bu kadın ferfeneyi düzenleyen, yaşatan, sözü otorite kabul edilen kişisidir. Ferfeneyi düzenlerken en iyi tef çalan, en iyi mani ve türkü söyleyen, en iyi yemek yapan, sofrayı düzenini iyi bilen kişi Kadın Ana’ya yardımcı olarak seçilir (KK1, 3).

Ferfenede “Ocakbaşı” olarak görev verilen kişi, mutfağın ve yemeğin düzeni, yemeğin dağıtımı, içecek servisi gibi konularda yetkilidir. Ocakbaşı, ferfenenin düzeninden sorumlu kişiye bağlıdır, bir tek ondan emir alır, ondan aldığı işaretle servise başlar (KK1,4). Geleneksel eğlencenin hemen her aşaması belli kurallara gelenekten gelen ve geleneği bilen kişilerle aktarılır. Divan üyelerinin toplum tarafından kabul gören, sayılan kişiler olması dikkat çekicidir.

4.2. Zaman ve Süre

Geleneksel eğlenceleri kadınlar ve erkekler arasındaki farklı uygulamalar açısından ele almak gerekirse ferfenenin düzenlendiği saatteki farklılık özellikle bu noktada dikkat çekmektedir. Geçmişte bayramın ikinci günü yatsı namazından sonra düzenlenen ferfene, gündüz de yapılabilir. “Erkek Ferfene”si genellikle yatsı namazı sonrasında başlar, tanyeri ağarana kadar devam eder. “Kadın Ferfene”si ise öğleden önce başlar, ikinci namazının sonuna kadar devam eder.” (KK1, 2). Yapılan görüşmelerde katılımcılar geçmişte kadınların geceleri dışarı çıkmalarının hoş görülmediğinden bahsetmişlerdir. Bu nedenle kadın etkinliklerinde özellikle gündüz vakitlerinin tercih edildiği yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır. Günümüzde ferfenelere katılımda cinsiyet

farkı gözetilmediğinden topluluk için uygun olan gün ve saatte ferfene düzenlenmektedir.

Seymen büyükleri tarafından çağrısı yapılan ferfeneler, Ankara’da genellikle haftada-on beş günde veya ayda bir gün/gece yapılan, “ilim irfan sahibi kişilerin de katıldığı ve toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanın sağlandığı geleneksel toplu eğlencelerdir.” (Uygur-Altıntop 2017: 515). Görüşmeciler zaman konusunda net bir bilgi vermemişlerdir. Ferfenenin zamanı katılımcıların yoğunluğuna veya dernek faaliyetleri altında kararlaştırılan gün ve saate göre değişmektedir. Ferfenenin çağrısı sosyal medya üzerinden de yapılmaktadır. Bu durum geleneksel eğlencede yaşanan değişimi örneklemek açısından önemlidir.

4.3. Mekân

Toplumsal eğlencelerin ritüelleri kadar, eğlencenin gerçekleştirildiği mekânlar da kültürel bir öneme sahiptir. Geleneğin ve hatırlamanın icra ortamı olan, toplu eğlencelere ev sahipliği yapan mekânlar, günümüzde yapısal ve işlevsel değişimlere uğramaktadır.

Yalın “mekân” yoktur, sadece farklı türden mekânlar ve mekânın işlevselliği vardır (Urry 1999: 97). Mekânsal pratikte toplumsal ilişkilerin yeniden-üretimi ise başattır. Lefebvre’ye (2014: 78-87) göre, uygun bir mekân üretimi yoksa “hayatı değiştirmek”, “toplumu değiştirmek” bir anlam ifade etmez. Bu nedenle “bireyler kültürel mekân olma özelliğini ve etkinliğini koruyan mekânlarda, korunması amaçlanan kültüre kolaylıkla eklenilebilmekte ve geçici bir süre de olsa bu mekâna ait biri gibi davran-

maktadır.” (Oğuz 2009: 98). Bu aitlik, kimlik ve aidiyet bağlamında sürekliliği sağlamakta, geleneksel sohbet toplantıları çatısı altında geleneği yaşatmakta ve aktarmaktadır. Nora’ya (2006: 32) göre, geleneksel toplu eğlencelerin icra edildiği mekânlar, aynı zamanda kültür aktarımının yapıldığı alanlar olması sebebiyle bünyesinde tarihî bir hafızayı barındırır. Mekânsal olarak Anadolu’da köy odalarında, konaklarında yapılan eğlenceler, geçmişte Ankara’da büyük ev ve konaklarda, hamamlarda, mesire alanlarında düzenlenmekteydi (KK2, 3). Genellikle kapalı alanda düzenlenen ferfeneler, yemekli sazlı sözlü eğlenceli açık havada piknik şeklinde olursa “tava günleri” olarak adlandırılmaktadır (KK1). Günümüzde ise vakıflara ait köşklere, dernek lokallerinde ve turistik mekânlarda sadece mekânsal değil, işlevsel dönüşüme de uğrayarak varlığını sürdürmektedir. Bu mekânlar, şimdilerde “kültürel mirasın alınıp satılan bir değer olarak tüketildiği eğlence alanları” (Satır 2014: 207) olarak değerlendirilmektedir. Gelin hamamları bu durumu örneklemektedir. Bu nedenle ferfeneler günümüzde geleneği sürdürmeye çalışan ya da “otantiklik” duygusuyla kadınlar arasında yapılan gelin hamamlarında da düzenlenmektedir.

Mekânsal açısından, kadın ve erkek ferfenelerini karşılaştırmak gerekirse, erkek ferfeneleri büyük konaklarda yapılırken; kadın ferfeneleri konakların yanı sıra katılımcı kadınların evlerinde sıra takip edilerek de yapılabilmektedir. Kadınların,

eğlenceyi evleri yerine “Hanım Ana” ve “Ana Kadın”ın konağında tertip etmesi de mümkün olmaktadır (KK1, 5).

4.4. Eğlence Şekilleri

Geleneksel sohbet toplantılarının kendine has eğlence anlayışı ve kuralları bulunmaktadır. Bu anlayış aynı zamanda eğlencenin işlevsel yönünü de ortaya çıkarmaktadır. Bu bölümde müzik, dans, çalgılar varsa kadın erkek ferfenesi arasındaki farklılıklara değinilecektir.

Müzik, ait olduğu toplumun kültürel kimliği içerisinde tanımlanır ve anlamlandırılır. Bu bakımdan müziğin sosyokültürel bağlamı göz önünde bulundurulduğunda kültürel belleğin oluşum, aktarım ve devamlılığının sağlanmasındaki işlevlerini daha belirgin kıldığı görünür. Bu bakımdan müziği, ait olduğu toplumun kültürel belleği içerisinde değerlendirmek (Akın 2018: 106) doğru bir yaklaşım olacaktır. Müzik aracılığıyla kültürel bellek, aynı derecede canlanır ve bireyleri bir arada tutan bir sisteme evrilir (Sagır-Öztürk 2015: 135). Müzik belli bir kültürel birikim sonucu oluşan ve toplumun bilincini yansıtan bir araç olarak da kabul görmektedir. Toplu eğlence ve festivallerde, yemek gibi dans da bir grup içerisinde icra edilmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmının aynı anda benzer hareketlerle eyleme geçmesiyle gerçekleşmektedir. Müzik ve dans, festivalin içine işler, hatta o kadar ki pek çok aktivitenin gidişatını belirler ve katılımcıların duygularının anahtarıdır (Stoeltje 2009: 335-vazgeçilmezlerindedir).

Kültürü meydana getiren somut ve soyut öğelerin büyük bir bölümü eğlence ortamlarında ve eğlenmek amacı

ile yaratılmakta, sunulmakta ve yeni nesillere aktarılmaktadır (Özdemir 2005: 25-30). Ferfene eğlencelerinin belirli ritüelleri bünyesinde barındırması sebebiyle, eğlencelere katılanlar geleneksel kurallara uymak zorundadırlar. Kadın ve erkek ferfeneleri fark etmeksizin yemeğin ardından sıra eğlenceye gelmektedir.

Kadın ve erkeklerin ayrı olarak düzenledikleri ferfenelerde geleneğin ve dinin etkisi dikkat çekmektedir. Bu eğlenceler sayesinde katılımcıların psikolojik olarak rahatladıkları, sosyalleştikleri, kendilerini ifade edebildikleri bir ortama kavuştukları söylenebilir. Carnaghan ve Bahry (1990) “kadınların kendilerine ilişkin algılarının davranışlarını da etkileyeceğini” (Güldü; Kart-Ersoy 2009: 99) söylemişlerdir. Kadınlar gündelik hayat içerisinde temel alınan kadın rolleri nedeniyle kendilerine biçilen kalıpların içinde sıkışıp kalabilmektedir. Ancak kadınların bu toplantılar sayesinde kendilerini ifade edebildikleri psikolojik işlevin ön plana çıktığı ortama kavuştukları söylenebilir.

Geleneksel sohbet toplantılarında eskiden beri kullanılan esas müzik aleti saz, bağlamadır. Saz âlemlerinde Divanlar, Âşık ağızlarından başka, asıl yerli ezgi çeşitleri olarak misket, yandım şeker, şeker fındık, hüdayda, mor koyun, zabahi (sabahi), topal koşma gibi havalar çalınıp söylenirdi (Yönetken 2006). Ferfenenin önemli işlevlerinden biri halk müziğiyle kültürel belleğe canlılık ve devamlılık kazandırmış olmasıdır. Ferfenede söylenen türküler halkta bir benlik duygusu ve aitlik hissi yaratmaktadır.

Geleneksel eğlencenin kadın mer-

kezli veya erkek merkezli oluşuna göre müzik aletlerinde farklılık görülebilmektedir. Erkeklerin düzenlediği ferfenede; divan sazı, cura, bağlama, zilli maşa, şimşir kaşık çalgı olarak kullanılırken kadınların tertip ettikleri ferfenelerde; tef ve zilli maşa kullanılmaktaydı. Kadınlar eğlence ortamında tef bulamadıkları zaman bakır tepsiyi tef gibi çalarak eğlenmekteydiler. Çalgıcılar üyelerin arasından oluşturulan bir grup olabildiği gibi ücretli çalgıcılar da olabilir (KK1, 2, 3). Kadınlar arasında düzenlenen ferfenelerde, tef çalan ve sesi güzel olan kadınlar ağır havalardan başlarlar. Ana Kadın’ın, “Oyun bilenler kalksın.” sözü ile kadınlar en iyi oynadıkları oyunlara, türkülere iştirak ederler. Geçmişte yapılan kadın ferfenelerinde ise adı unutulmuş birçok oyunun oynandığı ve türküler söylendiği ifade edilmektedir (KK1).

Ferfene, yemekten sonra dua faslıyla devam eder, ağıtlar ve bozlaklarla sürdürülür, devamında birçok oyun sergilenir. Robert A. Georges’a (2009: 322) göre, oyun yaşama bağlantılı, biyolojik gereksinimlerle doğrudan ilgili olmadığı için gönüllü yapılan bir harekettir. Ferfenelerde ara sonrası oyunlara geçilir. Bunlar, türkülü oyun havaları olduğu gibi kış gecelerinde ise seyirlik oyunlar olur. Bu oyunlardan; “arap oyunu, deveci oyunu, kazan karası, fincan oyunu, evci oyunu, sınır taşı oyunu, yoğurt yeme” bazılarıdır. Daha sonra sazlar ile Ankara oyun havaları çalınıp zeybek oynanır. Ankara kadın oyunlarından bazıları şunlardır: allılar, pazarda kına, dımt, düz oyun, kıyılama, hoplama- kıvrak oyun, mor koyun, ayaş yolları, Eminem, kalkma,

kaşıklı, şıkıdım, düz hava, hoplama, ağır oyun ve tık tıki, Ankara koşması (yürü dilber yürü), et aldım kasap esnafından, Beypazarı, eski evin merteği (Kalecik türküsü), mavilim, su sızıyor sızıyor vb. Beypazarı ve Kazan'da ise farklı kadın oyunları da mevcuttur Nihayetinde Cezayir havası ile ferfene son bulur (KK1, 6). Eğlencelerde müziğin gücü o kadar belirgindir ki, icracılarla aynı kültürel kimliğe sahip izleyiciler, çoğu zaman ezgiyi duyar duymaz belleklerinde icra edilecek halk dansını, bu dansın figürlerini, tarihî ve kültürel arka planını doğrudan canlandırabilirler (Akın 2018: 110). Söz konusu geleneksel oyunlar ve danslar sayesinde kültürün korunması, aktarılması ve sürekliliği sağlanabilmektedir. Bu işlevlerin yanı sıra bireyin mensubu olduğu toplumdaki gelenek ve göreneklere göre yetişkinliğe hazırlanması, toplumsal otokontrolü sağlanması da sayılabilir.

4.5. Kurallar

Ferfene eğlenceleri, belirli kurallar etrafında şekillenmektedir. Geleniğin icrası genellikle ferfenenin gereklerini bilen "Seğmen" büyüklerinden yapılır. "Okuyucu" adı verilen kişiler tarafından topluluğa ulaştırılır ve insanlar ferfeneye davet edilir.

Bu toplantılardaki sohbetler sayesinde katılımcılar pek çok konuda bilgi sahibi olurlar. Bir sonraki ferfenenin yapılacağı yer hakkında karara varırlar. Ferfenelerde, söz alınması da belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilir. "Söz başlayınca lakırdı susar"/ "Saz başlayınca söz susar" bir düstur olarak uygulanır. Sohbet bitince önce garip ve divan ayağından ezgiler çalı-

nır, sonra da türkülerle ve kırık havalarla devam edilir (KK1).

Topluluğa ait olma bilincinin verildiği geleneksel eğlencelere katılmak, ritüellere uymak, doğal ortamında kültürü öğrenmeye ve onun doğal yollarla parçası olmaya da vesile olmaktadır. Geleniğin icrasında her aşama kurallara bağlı gerçekleşmektedir. Ferfenede edep gereği büyüklere hürmet ve saygı esastır. Küslerin barıştırıldığı ferfenede, kimse bir başkasına tarizde bulunamaz. Ferfene eğlenceleri sırasında yanlış hareket eden kişi önce uyarılır, ardından ayakkabısı kapının önüne ters çevrilerek bırakılır (KK1). Bu durum geleniğin aktarılmasında sözün yanı sıra simgelerin de kullanıldığını göstermektedir. Bir gösterge olarak kullanılan ayakkabı, söze gerek kalmadan katılımcıya kuralları dayatır. Katılımcı, ait olduğu grubun kurallarına uymayı öğrenir. Uymadığı takdirde gruptan dışlanacağını bilir. Bu simgesel ikaz "bir daha ferfeneye katılamazsın" anlamına gelmektedir. Ferfeneyi düzenleyen divan üyelerinde kişinin bir daha aynı hatayı yapmayacağı fikri oluşursa af söz konusu olabilir ama öncesinde mutlaka kişiye bir ceza verilir. Bu durum "bireylerin etkileşiminin duygusal ve pozitif dönüt yaratabilir ya da pozitif duygusal bir durumu ifade edebilir. Eğlence davranışının geleneksel biçimleri istenen duyguları ifade etme ve geliştirme görevini yerine getiren hassas semboller olarak görülebilir. Eğlenceler, sembolik etkileşime dayalı paylaşılan duygusal bir yaşanmışlık dizisidir." (Smith 2009: 348).

"Sosyal Öğrenme Kuramı"na göre ise kadın ve erkekler cinsiyetlerine

göre belirlenmiş rol modellerini öğrenirler, böylece toplumun beklentilerine uygun davranmaları teşvik edilir. Çevrenin kendisi bireyin kendi cinsiyetine uygun rolleri öğrenmesi açısından oldukça zengin bir kaynaktır. Eğlence ortamları da bu sosyal öğrenme mekanizmasını destekleyecek ortamı sağlamaktadır (Güldü; Kart-Ersoy 2009: 103).

4.6. Oturma Düzeni

Ferfene toplantılarında katılımcıların uymak zorunda olduğu belirli oturma düzeni vardır (KK1). Cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde, erkek ve kadın ferfenelerinde katılımcıların oturma düzeni belirli kurallara tabiidir. Sınıf farklılıklarının bir tarafa bırakıldığı toplantılarda tek ölçüt yaşlı ya da genç olmaktır. Başköşede seğmen büyükleri ya da Kadın Ana yer alır. En yaşlı ve bilge kişinin yanında ise en iyi saz çalan kişi oturur ve başköşede sazını çalar. Bu durumda yaşlı-geç farkı gözetilmez çünkü liyakate verilen önem gereği en iyi saz çalan kişi topluluk içinde yaşına bakılmaksızın gerekli değeri bu sayede görmüş olur. Eğlenceye yeni katılanlar ve gençler girişe yakın yerlerde otururlar (KK1, 3).

En yaşlı, bilgili, sesi güzel hanımlar başköşeye oturtulur. Daha sonra sırasıyla orta yaşlılar ve gelinler oturur. Bekâr kızlar ise kapıya yakın otururlar. Kızlar, Kadın Ana'nın mimiklerinden nasıl hareket etmeleri gerektiğini anlarlar (KK1). Sadece oturma düzeni dahi topluluğa ait olmayı ve geleneği yaşatırken aktarmayı sağlar. Yaşlılar ve gençler arasında kurulan köprü, öğrenirken eğitmektedir.

4.7. Katılım Şartları

Festival kapsamında ele alınabilecek eğlenceler, festivaller gibi geniş katılım için fırsatlar önerir. Kadınların ve erkeklerin rolleri vardır, genç yaşlı herkes eğlenceye katılır. Belli bir gruba dâhil olan ve olmayanların kendilerine göre yerleri vardır, zengin ve fakir aynı yerde yürür. Çünkü sosyal tabanlı festival, farkı kabul eder, atılım ve entegrasyon için uğraşır, dış ideolojik kontrole meydan okur (Stoeltje 2009: 340). Festivallerin bir benzeri olan Orta Çağ'da düzenlenen karnavallarda, toplumsal statüler bir süreliğine de olsa unutulmakta ve herkes resmî biçimlerinin dışında kalmaktadır (Bakhtin 2001: 94). Toplu eğlencelerin statü, mekân ve zaman fark etmeksizin bütünleştirici ve rahatlatıcı bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Cinsiyet açısından ise toplumdan topluma farklılıklar yaşanabilmektedir. Eagley'in (2000) "Sosyal Rol Kuramı" anlayışına göre kadın ve erkek davranışlarında meydana gelen farklılıklarda kadın ve erkeklerin toplum içinde kendilerine farklı sosyal roller üstlenmeleri ön plana çıkmaktadır. Schmitt'e (2003) göre ise insanlar cinsiyetlerine özgü psikolojik özelliklere ve cinsiyet rollerine sahip değildir. Toplumsal hayatın kendisi bu farklılıkları ön plana çıkarmaktadır. Zamanla cinsiyete özgü toplumsal roller oluşmaktadır (Güldü; Kart-Ersoy 2009: 102). Eğlenceye katılım da ritüeller de temelde bu anlayış üzerinden şekillenmektedir.

Geleneksel eğlencelere katılım da gönüllülük esas olmasına rağmen eğlence belli kurallara tabidir. Katılımcıların yaşı, cinsiyeti, toplumdaki

konumu düzenlenen eğlenceleri şekillendirmektedir. Bazı durumlarda ritüellere katılım, topluluğun belli üyeleri ile sınırlı olabilirken bazı etkinlikler ise herkese açıktır. Bu tür uygulamalar topluluk aidiyetini de güçlendirmektedir.

Cinsiyet bağlamında ele alınacak olursa, erkeklerde olduğu gibi kadınlar arasında düzenlenen ferfenelerde de çağrı usulü ile davet yapılır. Ferfenelere gelen misafir, eğlenceye mutlak bir ferfene üyesinin tavsisi ve sorumluluğu altında iştirak eder.

4.8. Yeme-İçme/ Sofra Adabı

Yemek, insanın biyolojik ihtiyacının yanı sıra çoğunlukla hayatın anlamının karmaşık sistemlerini ayrıntılandıran kültürel bir alandır. Claude Levi Strauss'un belirttiği gibi yemek sadece karın doyurmaya değil, aynı zamanda düşünmeye de iyi gelir. Yemek, hem fiziksel olarak beslenmek hem de entelektüel olarak varoluşun önemli yönlerinden metaforik olarak bahsetmek için kullanılır (Goode 2005: 172). Yemek, toplumsal statü ve güç ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Törenselleşmiş bir yemekte bireylerin oturacakları yerler ve onlara ikram edilen yiyecekler de simgesel anlam taşımaktadır (Beşirli 2010: 159-163). Eğlencelerde büyük bir rol oynayan yemekler, grup kimliğinin somutlaştırılıp belirlenmesinde etkin olduğundan, geleneksel yemeklerin yapılması önemlidir. Belirli bir zamanda, belirli yemeklerin yenmesi kişinin aidiyetini doğrular ve geleneğini besler. Yemek, eğlence kültürünün önemli motivasyonlarından biridir. Anadolu'ya ait toplu eğlencelerde yeme içme faslı, halkın temel ihtiyaçları seviyesinde bir araya

geldiği, tat yoluyla geleneği aktardığı aşamalardandır.

Belirli kurallar içerisinde icra edilen bir eğlence olan ferfene, mevsim koşullarına bağlı olarak yapılan yemeklerle başlar. Geçmişte gençler, evlerinden topladıkları yağ, un, bulgur, koyun ve keçilerini getirirlermiş. Daha sonra hayvanlar kesilir, çeşitli yemekler yapılır ve meyveler hazırlanmıştır (Kuran 2013: 287-289). Gelenekte rollerin kesin çizgilerle birbirinden ayrıldığı söylenebilir. "Ocakbaşı" ferfenede yemekten ve yemeğin düzeninden sorumludur. Geçmişte yer sofrasında büyük tepsiler üzerinde sunulan yemekler bağdaş kurularak yenilirken günümüzde yemekler masalarda servis edilmektedir (KK2, 1).

Ziyafetlerde davetliler toplumsal konumlarına göre sofraya otururlar. Bu farklılaşmalar kültürel anlamda şekillenmektedir (Beşirli 2010: 159-163). Oturma düzenindeki yaş hiyerarşisine burada da rastlanır. Yemek; topluluğun en genç üyelerince servis edilir, en yaşlı kişinin çektiği besmeden sonra "Buyurun ağalar" sözüyle de yemeğe başlanır. Yemek yendikten sonra ferfenenin en yaşlı üyesi tarafından şükür duasına geçilir. Yapılan sohbetlerle toplantı âdeti bir danışma ve tartışma meclisine benzer. "Biliyorsan konuş, bilmiyorsan sükût et." düsturu ile sohbetler verimli bir eğitimsel aktiviteye dönüşür (KK1, 2, 4). Bu durum sohbet toplantılarındaki yemeklerin iletişimsel yönüne vurgu yapmaktadır.

Erkek ve kadın ferfenesinde cinsiyete dayalı farklılıklar görülmektedir. Erkekler, bütçelerine uygun yemekler yapar ve giderleri hep beraber karşı-

larlar. Kadınlarsa evlerinde yaptıkları yemeklerin olduğu “destimala” sarılı çıkınlarını ya da gerekli malzemeleri Ana Kadın’a ya da Ocakbaşı’na teslim ederler, eskiden kimin ne getirdiğini sadece Ocakbaşı yani Mutfakçı hanım bilirmiş (KK1, 2). Ankara düğün yemekçisi ve okuyucusu Hisarlı Hanife Hanım, bazı kadınların yoksulluktan ellerinde boş tencere çıkını ile geldiklerini ağlayarak anlatmış. Bu yemeklerden bazıları; börek, çörek, bazlama, gözleme, şepit, zerde pilavı, üzüm hoşafı ve ev ekmekleridir. Konak sahibi de maddi durumuna göre etli yemekler ve çorbalar hazırlamış. Tüm yemeklerin paylaşıldığı bu geleneğe de “azık karıştırma” denir (KK1). Toplumsal düzen açısından azık karıştırma geleneği, sınıf ayrımı yapılmadan herkesin bir arada olmasını, aynı sofraya oturmasını sağlamaktadır.

Geleneksel eğlencelerin her aşaması, toplumsal yapıyı düzenleyici kurallara sahiptir. Bu yapıyı şekillendiren erkek ferfenelerinde olduğu gibi kadın ferfenelerinde de katılımcıların yaşı ve medeni durumlarıdır. Ferfenede yaşlılara, orta yaşlılara dibek kahvesi, dut kurusu, ceviz içi, kavurğa ikram edilir. Gelinlere ve genç kızlara bal şerbeti, vişne, erik suyu gibi içecekler ikram edilir (KK1, 2). Göstergebilimsel olarak bu ikramlardan kadınların yaşları, medeni durumları, toplulukta kabul görmeleri hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. Kadın ferfenesinde yemek sonrası Kadın Ana veya toplum tarafından saygı gören, Kur’an okuyan ve “Hafız Teyze” adıyla anılan kişi tarafından şükür duası yapılır. Vefat edenlerin ruhuna Fatıha okunurken, evlatlarını askere gönde-

renler için de Kur’ân-ı Kerim tilaveti yapılır. Kadın Ana’nın, ‘sofra toplan-sın’ sözünden sonra kısa bir sohbet başlanır. Bu sohbet; düğün, gelin hamamı, sünnet çağrısı yapılır. Bu işlerde destek olacak kadınlar birbirlerine söz vererek yardımlaşır (KK1).

5. İşlev

5.1. Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi

Somut Olmayan Kültürel Miras adı altında korumaya alınan Türkiye’deki geleneksel sohbet toplantıları çok amaçlıdır. Bu eğlencelerin günümüze kadar gelmiş olması toplumsal hayat içerisinde önemli bir rol üstlendiğini (Atlı 2015: 8) eğlendirirken eğitmek gibi amaçlara sahip olduğunu göstermektedir.

Geleneksel sohbet toplantılarında icra edilen müzik, kültürü aktarmada ve hatırlatarak canlandırmadaki işlevi, ait olduğu toplumun kültürel kimliğinin oluşumunu sağlar. Aynı zamanda, o topluma mensup bireylerin geçmişleri ile içerisinde buldukları zaman arasındaki birleştirici etkisi, kültürel kimliğin içerisinde bulunan zamana ve mekâna uyum sağlayarak yeniden kurulmasına (Akın 2018: 105-113) işlevsel yönden katkı sağlar. Günümüzde dernek ve vakıf çatısı altında düzenlenen ferfenelerde katılımcıların sorunları konuşulmakta kısa bir sohbetin ardından ferfene yemeği yenilmekte müzik icra edilerek eğlenilmektedir.

5.2. Değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevi

Geçmişte sosyal bir kurum olarak da görev yapan sohbet toplantıları halkı aydınlatma işlevine sahip sosyal bir

organizasyondur. Ferfene; örfü, adabı, edebi öğrenmek, yani işiğe kavuşmaktır. KK1, Ankara seğmenlerinin harp, yangın, hastalık da dâhil olmak üzere her koşulda bu geleneği yaşatmaya çalıştıklarını vurgulamaktadır. Ankara ferfeneleri sadece yemekli eğlenceler değil aynı zamanda günün önemli konularının konuşulduğu, istişare edildiği işlevsel toplantılardır. Bu durum geleneksel yapının sürekliliğini sağlamaktadır. Ferfeneleri sadece eğlence olarak değerlendirmek çok katmanlı işlevsel yapıya haksızlık olacaktır. Ankara ferfeneleri, toplumsal hayatı düzenleyici ve karar alıcı bir mekanizmaya sahip olması yönüyle de ele alınmalıdır. Ferfenelerde dönemin mühim konuları tartışılır ve sorunlara çözüm bulmak amaçlanırdı. Günümüzde ise kişisel sorunların konuşulmasından ziyade cenaze ve taziyeler hakkında konuşulup kararlar alınmaktadır (KK1). Ferfeneler halkın aydınlatılmasında “sivil toplum kuruluşu” (KK1) olarak değerlendirilmektedir. Böylece ferfeneler toplumsal yardımlaşmaya zemin hazırlamaktadır.

Ferfenin iletişimşel yönü topluluğun birbirinden haberdar olduğu yardım toplantılarına dönüşmesine de vesile olmaktadır. Geleneksel yapı topluluğun birbirine yardım etmesini sağlayarak yapıyı güçlü kılmaktadır. Hepsi sır tutan insanlardan oluşan ferfene üyeleri sadece ferfene içinde değil ferfeneye katılanların da aile sorunlarını çözmeye çalışır. “Danış” adı verilen toplantılar düzenleyerek maddi durumu olmayan ailelerin, evleneceklerin tespit edilmesi (KK1)

noktasında, sosyal bir kurum olarak ele alınan ferfenenin yapısını güçlendirmektedir.

Ferfeneler, toplumun çekirdeğini oluşturan aile kurumunun temellerinin atılabilmesi için önemli bir işlev üstlenmektedir. Ferfenelerin toplumsal düzeni ve sürekliliği açısından bir diğer işlevi de mahallenin fakir bekâr erkeklerinin evlendirilmesidir. Geçmişte evliliğe maddî olarak gücü yetmeyen erkekler, Kadın Ana’ya giderek evlenmek için ricada bulunurlarmış. Evlenebilecekleri eli ayağı düzgün bir kızın ailesine iç güveysi olma isteklerini iletirlermiş. Haluk Balaban’ın babaannesi Samiye Balaban’ın bu yolla 150’ye yakın genci evlendirdiği, bunların içinden en az 30 fakir gencin Ankara’lı zengin ailelere içgüveysi oldukları anlatılmaktadır (KK1). Erkek anaları, gelin bulmak için ferfeneye katılırlarmış. Böylece ferfeneler, ailenin temelinin atılmasında işlevsel bir katkı sunmaktadır. Bu durum geleneksel eğlencelerin geçiş dönemi aşamasında üstlendiği rolü evlilik-eğlence ilişkisi bağlamında ortaya koymaktadır.

Ferfeneler aynı zamanda genç kızların, gelinlerin, hamilelerin yöre kadınlarının tecrübelerinden faydalandıkları, ebelerin gelinlere kadınlara bilgiler verdiği, onların sorunlarına çözüm aradığı toplantılardır (KK1). Gelin hamamlarında da ferfeneler düzenlenmektedir. Geçmişte gelin hamamı sonrası gelin kızlar saçlarını gümüş tel ile örerlermiş. Düğünlerinden bir ay sonra da bu gümüş tel örgüler sökölürmüş. Gelin kızların gümüş teli saçlarına örmelerinin işlevsel bir yönü olduğu söylenebilir. Balaban’ın geleneği öğrendiği ve aktardığı Hacettepe-

li Tel Ören Emine Hanım'ın anlatımına göre; "Gelin kızın saçına gümüş tel örülmesi asırlardan beri gelenektir. Gümüşün insan vücudunda rahatlatıcı özelliğinden dolayı zifaf gecesi heyecanını yatıştırıcı olduğu düşünüldü." (KK1). Bu durum ritüellerin temelinde yatan fiziksel ve psikolojik işlevleri de açıklamaya yardımcı olur. Uygulamaların dayandırıldığı bu temeller sürdürülebilirliklerini sağlamaktadır.

Ankara'da ferfene eğlencelerine katılmak bir anlamda ayrıcalıktır. Bu konuda "Kız anadan öğrenir çeyiz dizmeyi, oğlan babadan öğrenir ferfeneyi, muhabbetle gezmeyi" sözünün bir benzeri Dede Korkut Kitabı'nın Mukaddime bölümünde "Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul atadan görmeyince sofraya çekmez" (Ergin 2006: 17) şeklinde geçmektedir. Bu eğlencelerin temelinde; inancın, ada- bın, edebin yörenin yaşlıları tarafından gençlere öğretilmesi yatmaktadır. Yöreyle ait maddi ve manevi kültür bu yolla yeni nesillere aktarılır. Böylece Bascom'un (2010) toplumsal kurallara ve törenlere destek verme maddesi de toplu eğlencelerde işlevsellik kazanmış olur.

Ferfene günlerinde katılımcıların mutlaka sorumlu olduğu bir arkadaşı olur (KK1, 3). Ferfenelerin toplumsal hayatı düzenlemesi ve yardımlaşma işlevi düşünüldüğünde arkadaşların birbirinden sorumlu olması, kuralların uygulanması ve sürdürülmesi açısından önemlidir. Bu sohbetlere katılan gençler, geleneklerini benimseyip toplumsal kurallara ve törenlere destek verme işlevini bir anlamda yerine getirmiş olurlar.

5.3. Kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevi

Ankara ferfeneleri "Ankaralı" kimliğinin öne çıkarılarak geleneğin yeniden yaratımına dönüktür. Çeşitli dernek ya da vakıflara ait, restore edilerek kente kazandırılan konaklarda yıllar sonra tekrar düzenlenmeye başlanan ferfeneler bir performans ya da turizm nesnesi olarak görülebilir. Ankara ferfenelerini tekrar canlandırmak adına yapılan girişimler ve değişen mekânlar, bu geleneksel eğlencenin işlevsel olarak dönüşüme uğramasına zemin hazırlamıştır. Ferfenelerin yoksullara yardım etme, evlenme, dargınları barıştırma gibi bazı işlevleri, yerini günümüzde kent kimliğinin yeniden yaratımı ve kentin tanıtımı gibi işlevlere bırakmıştır. Bu durum, geleneksel toplu eğlencelerin kentleşme paralelinde işlevsel olarak sürekli değişim ve dönüşüm içinde olduğunu göstermektedir (Uygur-Altıntop 2017: 518-519).

5.4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi

Eğitim ve eğlence işlevinin yanı sıra toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevini de ferfeneler üzerinden örneklemek mümkündür. Ferfenede sosyal hayatın kurallarını öğrenerek olası yaptırımların önüne geçilir. Ferfeneye katılanlar gündelik hayattaki sorunlara bu toplantılardaki sohbet esnasında çözüm bulurlar. Bu durum katılımcıların toplumsal tecrübelerinden faydalanması açısından önemlidir. Gençler, yaşlıların tedrisatından geçtiği gibi deneyimlerinden de faydalanırlar. Böylece toplumun

kurallarını eğlenerek öğrenirler. Kurallara aykırı davranmayarak toplum baskısına maruz kalmazlar.

5.5. Örtük İşlev

Geleneksel eğlencelerin ritüelle-
rinde yer alan tüm bu oyunların eği-
tim ve mizah unsurlarının yanı sıra
farklı pek çok işlevi vardır. Kimi oyun-
ların bireyin topluma, belirli bir akran
grubuna ya da farklı bir statüye geçişi
ve kabulü açısından simgesel bir anla-
mının olduğu gerçeği göz önüne alındı-
ğında, yetişkinler tarafından oynanan
geleneksel oyunların örtük işlevlerinin
de olabileceğini ifade etmek gerekir
(Aça; Büyükokutan 2011: 53). Ferfene-
lerin de açık işlevlerinin yanı sıra ör-
tük işlevleri bulunmaktadır. Geçmişte
düzenlenen eğlencelerde kadınların,
ferfene odasına veya eyvana girerken
ayaklarındaki yemenileri kapı önüne
dizdikleri söylenir. Ayakkabıların ren-
gine bakarak ferfenede bulunan evli,
dul, nişanlı, bekâr kadınların sayısı
anlaşılmaktaydı. Böylece yöre halkı-
nın ferfene eğlenceleri sayesinde eş
buldukları bilinmektedir (KK1). Bu
durum ferfenelerin geçiş dönemindeki
göstergebilimsel örtük işlevi olarak yo-
rumlanabilir.

Daha önce düzenlenen bir ferfe-
nede katılımcılardan biri eski çeyiz ge-
lenekleri gereği kendisine yıllar önce
hediye edilen sandığının içinde buldu-
ğu yerli domates tohumunu katıldığı
ferfeneye getirmiştir. Burada bulunan
katılımcılardan Ziraat Fakültesi öğre-
tim üyesi tarafından bu yerli tohum
alınıp Ankara Üniversitesi Ziraat
Fakültesi'nde ekilmiştir. 2016 yılında
katımlı gözlem yaptığım ferfenede
ise katılımcılara bu yerli tohumdan
üretilen domates ve domatesten yapı-

lan yemek ikram edilmiştir. Organik
tarımın ve yerli tohumun önem ka-
zandığı günümüzde kaybolmak üzere
olan yerli tohum domates, geleneksel
eğlencenin insanları bir araya geti-
ren yapısı sayesinde yok olmaktan
kurtulmuştur. Bu yönüyle değeren-
dirildiğinde eğlencelerin çok katmanlı
işlevsel yönü ve toplumsal hayata et-
kileri örtük işlevi sayesinde ön plana
çıkılmaktadır.

Sonuç

Toplu ya da bireysel eğlenceler
sayesinde ritüel ve sembollere sahip
yapıyı anlamak bir toplumu anlama-
yı da kolaylaştırmaktadır. Geçmişte
toplum üzerinde etkili pek çok işleve
sahip olan toplu eğlencelerin zamanla
tek tipleşip, katılımcı ve icracı bağla-
mında değişime uğradığı, hatta uygu-
lama dışı kaldığı da söylenebilir. Küre-
selleşen dünyada kültürler arasındaki
farklılıkların azalması zaman içinde
benzeşmeleri öne çıkarmaktadır. Ge-
lenekselliğin ve özgünlüğün erozyona
uğradığı günümüzde toplumsal değere-
leri yaşatmak zorlaşmaya başlamıştır.
Bu farkındalığı insanlara kazandırma-
nın en etkin yollarından biri eğitimidir.
Eğlencelerin toplumsal cinsiyet bağla-
mında işlevsel olarak değerlendiril-
diği bu çalışmada geleneğin öğrenilip
gelecek kuşaklara aktarılması, eğitim
yönünü ön plana çıkarmaktadır. Eği-
tim yoluyla kazandırılacak bilinç, top-
lumsal özgünlüğün ve zenginliğin ko-
runmasında ve sürdürülmesinde etkili
olacaktır. Eğlencenin tabi olduğu ku-
rallar katılımcıların öğrenme, sosyal-
leşme süreçlerinin yanı sıra psikolojik
gelişimlerini de etkilemektedir.

Kadın ve erkek bağlamında değerlendirilen Ankara ferfenelerindeki benzer ve farklı yönler, bu çalışmada tasnif edilmiştir. Ferfene ile ilgili yapılan değerlendirmelerde göz önüne alınması gereken noktalardan bazıları; sohbet toplantılarının geleneksel yapılarının değişip dönüşmesi, gündelik hayatta yaşanan sosyal, kültürel, teknolojik gelişmeler, kadın ve erkeklerin eğlence anlayışlarındaki değişimler olarak sayılabilir.

Ferfene icra-mekân bağlamında değerlendirildiğinde; yöre halkının, geleneği işlevsel boyutta deneyimlediğini ve aktardığını söylemek mümkündür. Geleneksel sohbet toplantılarından olan ferfeneler sayesinde gündelik hayatın problemleri ve bunların çözümleri, etkileşim içinde gerçekleşmektedir. Bu yapılar geleneği bilmek, yaşatmak ve toplumsal düzeni sağlamak açısından önem taşımaktadır. Sadece ferfeneler değil Anadolu'nun diğer toplu eğlenceleri de geleneğin, eğitimin, ekonominin bir parçası olarak kültürün geleceğe taşınmasında işlevsel bir kurum olarak kullanılmalıdır. Ferfenelerin yapısındaki değişimler günümüz ihtiyaçlarına göre şekillenirken eğlencenin temelinde yatan geleneksel öğelerin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması önemlidir. Toplu eğlenceler insanların birlikte eğlenmelerine olanak sağlarken zamansal boyutta geçmiş, şimdi ve geleceği bağlayan bir köprü görevi üstlenmektedir. Bu durum geleneksel yapının ritüelleri sayesinde varlığını korumaktadır. Geleneksel eğlencelerin ve Ankara ferfenelerinin günümüz-

de de sürdürülmesi yukarıda zikredilen birçok husus açısından önemlidir. Günümüzde düzenlenen ferfeneler, geleneksel özelliklerini kaybetmeden geleceğe aktarılabilirse misyonunu devam ettirebilecektir.

KAYNAK KİŞİLER

- KK1: Haluk Balaban, 1940 doğumlu, Seğmen, Eğitimci, 15.08.2016 - 22.08.2019, Ankara.
 KK2: H. Nurgül Begiç, 1964 doğumlu, Akademisyen, 12.08.2016, Ankara.
 KK3: İsmiini vermek istemeyen görüşmeci, kadın, 1952 doğumlu, 15.08.2016, Ankara.
 KK4: İsmiini vermek istemeyen görüşmeci, erkek, 1954 doğumlu, 15.08.2016, Ankara.
 KK5: İsmiini vermek istemeyen görüşmeci, erkek, 1972 doğumlu, 15.08.2016, Ankara.
 KK6: İsmiini vermek istemeyen görüşmeci, kadın, 1948 doğumlu, 15.08.2016, Ankara.

KAYNAKÇA

- Aça, Mehmet ve Büyükokutan, Aslı. "Muğla Yöresi Kadın Merkezli Geleneksel Oyunların İşlevleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Halk Kültüründe Eğlence Sempozyumu*. (11 12-13 Aralık 2009). İstanbul: Motif Akademisi. (2011): 52-63.
- Akın, Bülent. "Kültürel Bellek ve Müzik". *Eurasian Journal of Music and Dance*, (13), 101 117. EJMD / 2018 (13), 101-117, DOI: 10.31722/konservatuvardergisi.496835.
- Assmann, Jan. *Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. (çev. Ayşe Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 2001.
- Ath, Sağıp. "Somut Olmayan Kültürel Mirasa Bir Örnek: Bahkesir Pamukçu Erfene Sohbet Toplantıları". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/40 (2015): 7-25.
- _____. "Türkiye'deki Geleneksel Sohbet Toplantıları Üzerine Bir Değerlendirme". *Millî Folklor* 117 (2018): 88-101.
- Bakhtin, Mihail. *Karnavaldan Romana*. (çev: S. İrzık). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Briggs, Charles L. "Disciplining Folkloristics". *Journal of Folklore Research* 45/1 (2009): 91 105.
- Bascom, William R. "Folklorun Dört İşlevi". (çev. Ferya Çahış). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar II*. Ankara: Geleneksel Yayınları, (2010): 124-133.
- Beşirli, Hayati "Yemek, Kültür ve Kimlik". *Millî Folklor* 87 (2010): 159-169.

- Ekcici, Metin. “Geleneksel Kültürü Güncellemek Üzerine Bir Değerlendirme”. *Millî Folklor* 80 (2008): 33-38.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2006.
- Ersan, Mehmet. “Türkiye Selçuklularında Halk Eğlence Hayatı”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*. XXI/2 (2006): 77-92.
- Georges, Robert, A. “Eğlence ve Oyunlar”. (çev. Derya Filiz Korkmaz). *Millî Folklor* 74 (2007): 128-136.
- Goode, Judith, “Yemek”. (çev. Fatih Mormenekşe). *Millî Folklor* 67 (2005): 172-176.
- Güldü, Özgür; Kart-Ersoy, Müge. “Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 64 (2009): 98-116.
- Kuran, Aydın. “Türkler’de Toplu Yemek Yeme Gelenekleri”. *I. Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu*. (06-07 Kasım 2012). Ankara: Kültür Yayınları. (2013): 131-136.
- Lefebvre, Henri. *Mekânın Üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014.
- Mete, Filiz; Candeğer, Ümmügülüm; Koca, Tuğba. “Somut Olmayan Kültürel Miras: Ferfene (Ankara Örneği)”. *Millî Folklor* 114 (2017): 100-111.
- Nora, Pierre. *Hafıza Mekânları*. Ankara: Dost Yayıncılık, 2006.
- Oğuz, M. Öcal. *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. Ankara: Geleneksel Yayınları, 2009.
- Özdemir, Nebi. “Eğlence-Müze İlişkisi ve Türk Eğlence Geleneği Araştırma Uygulama Merkezi”. *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyum Bildirileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları. (2004): 152-169.
- _____. *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- Satır, Ömer Can. “Yeni Ankaralı Müzik Anlayışı ve Eğlence Geleneğinin Dönüşümü: Metalaşma ve Tüketim Kültürü Bağlamında Bir İnceleme”. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*. Özel Sayı II. Aynalı Labirent: Küreselleşen Kentte Tüketim. (2014): 203-214.
- Stoeltje, Beverly J. “Festival”, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar III*. (çev. Petek Ersoy), Ankara: Geleneksel Yayıncılık, (2009): 334-340.
- Sagır, Adem; Öztürk, Barış. “Sosyolojik Bağlamda Müzik ve Kimlik: Karabük Üniversitesi Örneği”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/2, (2015): 121-154.
- Smith, Robert Jerome. “Festival ve Kutlamalar”. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar III*. (çev. Sibel Keskin). Ankara: Geleneksel Yayıncılık, (2009): 341-350.
- Urry, John. *Mekânları Tüketmek*. (çev. R.G. Ögdül), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Uygur, Hatice Kübra. “Mardin’in Geleneksel Eğlencesi: Leyli Gecesi”. *Millî Folklor* 102 (2014): 86-98.
- _____. “Geleneksel Mardin Leyli Gecelerinin Dans İcrası: Reyhani”. *8 Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, Kültürel Miras Sempozyumu*. (24-27 Ekim 2013), Eskişehir. (2015): 478-500.
- _____. “Ankara Ferfene Günleri”. *IV. Uluslararası Kazan Halk Kültürü Sempozyumu*, Ankara. (2016): 479-486.
- Uygur, Hatice Kübra; Altıntop, Gülden. “Geleneksel Toplu Eğlencelerin Mekân Dönüşümü: Ankara Ferfeneleri”. *V. Uluslararası Halk Kültürü ve Sanat Etkinlikleri Sempozyumu*. Ankara, (2017): 515-523.
- Tan Nail; Turhan, Salih. *Ankara Halk Müziği*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Eğitim ve Kültür Daire Başkanlığı. 2000.
- Yönetken, Halil Bedi. “Ankara’da Cümbüş, Ankara Müzik Folkloru, Ankara Dolayları Müzik ve Oyun Folkloru”. *Derleme Notları I*. Kitap. Ankara: Sun Yayınevi (2006): 1-18.